

12. Reeve J. Understanding motivation and emotion / J. Reeve. – Orlando, FL : Harcourt Brace College Publ, 1992.
13. Rigby C. S. Beyond the intrinsic-extrinsic dichotomy: Self-determination in motivation and learning / C. S. Rigby et al. // Motivation and Emotion. – 1992. – V. 16. – № 3. – P. 165–185.
14. Ryan R. M. Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains / R. M. Ryan, J. P. Connell // Pers. Soc. Psychol. – 1989. – V. 57. – P. 749–761.
15. Ryan R. M. Emotions in nondirected text learning / R. M. Ryan, J. P. Connell, R. W. Plant // Learn. Individ. Differences. – 1990. – V. 2. – P. 1–17.
16. Ryan R. M. Origins and pawns in the classroom: Self-report and projective assessment of individual differences in children perception / R. M. Ryan, W. S. Gronlick. – Unpubl. ms. Rochester Univ., 1984.

Received January 18, 2018

Revised February 12, 2018

Accepted March 5, 2018

УДК 159.9

DOI10.32626/2227-6246.2018-40.343-352

Н. М. Семенів

semenivnat@gmail.com

Особливості формування етнічної атракції в контексті міжетнічної взаємодії

Semeniv N. M. The features of ethnic attraction formation in the context of inter-ethnic interaction / N. M. Semeniv // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostiuik Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva. – Issue 40. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 343–352.

N. M. Semeniv. The features of ethnic attraction formation in the context of inter-ethnic interaction. The article is devoted to the concept of modern methods of researching ethnic attraction on the formation and development of inter-ethnic communication, their application in practice of the study of inter-ethnic relations.

According to the article the object of study of foreign and domestic scientists is the formation of ethnic attraction that underlies inter-ethnic relations. The author considers that modern society needs additional social psychological research to study the unexplored issue of ethnic attraction that remain in this field of psychology, leaving tremendous opportunity for scientists searching creative discovery.

In the article it is considered the perspective and the actual directions of the study of ethnic attraction. The author shows that the forming of ethnic attraction reflects the psychological aspects of inter-ethnic communications associated with different types of social relations in society. Much attention is given to characteristic discontinuity between the theoretical description of ethnic attraction and their practical solutions applied in the study of ethnic relations as a field of scientific knowledge.

It is established by the author that inter-ethnic communication in modern society has potentially dangerous elements of relationships between different ethnic minorities. The author comes to the conclusion that there is a need in the development of system of early prediction of conflict situations and a model of the emergence and spread of conflicts. This system will effectively prevent the crisis state of interethnic relations with dangerous consequences.

Key words: interethnic communication, ethnic attraction, ethnic relationship, ethnic identity.

Н. М. Семенів. Особливості формування етнічної атракції в контексті міжетнічної взаємодії. У статті розглянуто роль і значення етнічної атракції між представниками різних етнічних груп на формування та розвиток міжетнічних взаємин, дослідження таких стосунків у практиці вивчення міжетнічних відносин.

Установлено, що об'єктом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених є етнічна атракція, її вплив на формування, становлення та розвиток міжетнічних взаємин, їх психологічний зміст та основні функції. Автором зроблено висновок, що сучасне суспільство потребує додаткових соціально-психологічних досліджень, щоб здійснити комплексне вивчення чинників формування етнічної атракції, її значення в системі міжетнічних взаємин, тобто питання, які досі не досліджені в цій сфері психології, залишаючи великі можливості для вчених-психологів.

Розглянуто особливості формування етнічної атракції між представниками різних етнічних груп. Автором показано, що структура формування етнічної атракції відображає психологічні аспекти міжетнічної комунікації, пов'язані з різними видами соціальних відносин у суспільстві. Акцентовано увагу на характеристиці етнічної атракції та практичним її дослідженням у галузі наукових знань соціальної психології.

Зроблено висновок, що існує необхідність розробки системи раннього прогнозування конфліктних ситуацій і моделі виникнення й поширення етнічних конфліктів, яка сприятиме ефективному запобіганню кризових станів у галузі міжетнічних відносин із небезпечними наслідками.

Ключові слова: міжетнічні комунікації, етнічна атракція, етнічні взаємини, етнічна ідентифікація.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві люди схильні визначати своє місце та місце інших людей в окремих категоріях усередині нього, особливо у процесі здійснення міжетнічної комунікації. Соціальні установки і стереотипи мають значний вплив на формування позитивних чи негативних взаємовідносин між представниками різних етнічних груп.

Ураховуючи, що соціальні відносини є основоположними для суспільства і є явним елементом щоденного життя більшості людей, наукове співтовариство приділяє велику увагу соціальним відносинам, зокрема близьким дружнім стосункам.

Близькі друзі надають підтримку одне одному та часто є довіреними особами, однак серед дорослих осіб у різних країнах світу спостерігається суттєве зниження кількості близьких конфіденцій, які можна назвати дружніми стосунками. Дослідження етнічної атракції серед представників різних етнічних груп можуть бути пов'язані з формуванням та досвідом міжетнічної дружби між титульними етнічними групами й етнічними меншинами. Також слід розглянути переваги участі в позитивних стосунках у загальному контексті міжетнічної взаємодії, акцентуючи на розумінні нативної дружби та міжетнічної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження міжетнічних взаємин, питання етнічної приналежності та міжнаціональних відносин були предметом дослідницької діяльності науковців із соціальних дисциплін у Сполучених Штатах Америки ще з початку ХХ століття (Зіммель, 1950; Шуц, 1944; Стоункіст, 1937), а останнім часом вони значно розширились і проводяться у різних європейських країнах та за їх межами (наприклад, Asal, Findley, Piazza & Walsh, 2016; Clark & Henetz, 2012; Guelke, 2012; Koichi, 2015).

Серед найважливіших концепцій, досліджуваних соціальними психологами, є когнітивні чинники, такі як сприйняття, переконання, стереотипування та помилки атрибуції (Detweiler, 1986), емоційно-мотиваційно-відносні тенденції, такі як колективна ідентичність (Van Bergen, Feddes, Doosje & Pels, 2016),

етнічна толерантність, упередження, етноцентризм і расизм (Stephan & Stephan, 2000) та пов'язані з ними зовнішні поведінки, такі як різні форми дискримінаційної поведінки (Smitherman-Donaldson & Van Dijk, 1988). Крім цих психологічних досліджень, розроблялись теорії кооперативних або конкурентних відносин (Worchel, 1986) та етнічного упередження (Wagner, Tropp, Finchilescu & Tredoux, 2008).

Вітчизняна етнічна психологія та етноконфліктологія тією чи іншою мірою вивчала етнічні конфлікти, напрацювавши чималий обсяг емпіричних знань про етнічні меншини, етнорасові й етноконфесійні взаємини в різних країнах світу. Ідеться про роботи Ю. В. Бромлея, Е. А. Веселкіна, Л. М. Дробіжевої, І. І. Жигалова, В. І. Козлова, С. Я. Козлова, А. П. Корольової, М. Е. Крамарової, Е. М. Логінової, С. В. Михайлова, Ю. С. Оганисяна, М. І. Семиряги, В. А. Тишкова, С. А. Токарева, М. М. Чебоксарова та ін.

По-друге, це досить численний контингент фахівців у галузі національних відносин радянського періоду, які звернулися до вивчення етнічних конфліктів унаслідок різкого наростання етнічної напруженості й актуалізації багатьох раніше латентних етнічних конфліктів у нашій країні. У цьому зв'язку необхідно, в першу чергу, назвати імена Г. Агаєва, Ю. В. Арутюняна, Е. А. Баграмова, Т. Ю. Бурмистрової, М. Н. Губогло, Ю. Д. Дешерієва, В. Ф. Губіна, М. С. Джунусова, М. І. Ісаєва, К. Х. Ханазарова та ін.

Мета статті – дослідити особливості формування позитивних стосунків між представниками різних етнічних груп у ситуаціях міжетнічної комунікації, побудови соціальних взаємин і формування освітнього середовища, охарактеризувати переваги встановлення етнічної атракції в міжетнічних взаєминах на особистісному та груповому рівнях, проаналізувати стан розробки цієї проблеми у сучасних психологічних дослідженнях міжетнічних взаємин.

Виклад основного матеріалу. Аналітичний період психології дружби, що почав розвиватись наприкінці 1950-х років, був пов'язаний із соціально-психологічними дослідженнями міжособистісної атракції. У соціальній психології поняття «міжособистісна атракція» визначають як когнітивний (пізнавальний) компонент емоційного відношення до іншої людини, або як деяку соціальну установку, або як емоційний компонент міжособистісного сприйняття (соціальної перцепції).

Настільки ж різноманітними були і самі теорії атракції. Одні з них описували переважно її інтраіндивідуальний аспект, внутрішні передумови, інші – механізми спілкування, треті – стадії розвитку, четверті – кінцеві результати. Залежно від вихідних теоретико-методологічних установок авторів дружба розглядалася то як своєрідна форма обміну, то як задоволення емоційних потреб, то як інформаційний процес взаємного пізнання, то як соціальна взаємодія індивідів, то як унікальний і неповторний діалог особистостей.

Будь-який окремо взятий акт міжособистісної взаємодії і весь її процес загалом можна розглядати і як поведінковий процес зближення та співвіднесення двох незалежних один від одного суб'єктів, і як пізнання одного суб'єкта іншим, і як задоволення якоїсь внутрішньої емоційної потреби суб'єкта, і як процес символічної взаємодії, в ході якого індивіди не просто обмінюються інформацією, а засвоюють точки зору і життєві перспективи один одного, розширюючи тим самим межі власних.

У такому контексті встановлення позитивних стосунків між представниками різних етнічних груп дає змогу вирішити цілий комплекс проблем, пов'язаний із відмінностями світогляду, негативними аспектами соціальних установок та стереотипів.

Психологи вважають, що основним чинником міжособистісної атракції (дружнього відношення, емпатії) є відчуття того, що інша особа є знайомою. Іскра симпатії, яка з'явилась, несвідомо може стати джерелом довготривалих дружніх відносин. Тому атракція є одним зі шляхів формування толерантності в міжетнічних взаєминах. Установлення дружніх стосунків підкреслює визначений етап у динаміці розвитку міжетнічних взаємин.

Етнічна атракція – соціально-психологічне явище, що відображає процес взаємного тяжіння осіб тієї чи іншої національності.

Основні переваги встановлення стосунків дружби між представниками різних етнічних груп виявляються саме на індивідуальному рівні.

Багатьма науковцями виявлено численні переваги участі представників етнічних груп у позагрупових відносинах (наприклад, Gijberts & Dagevos, 2007; Hoffman, Wallach & Sanchez, 2010; Troy, Lewis-Smith & Laurenceau, 2006).

Взаємодія з людьми різних етнічних груп надає такі переваги, як більша емпатична радість та сильніше почуття під-

тримки. Незалежно від того, чи ефекти впливають з кількості чи якості етнічної атракції з представниками інших груп, люди користуються перевагами міжетнічної взаємодії. Це було чітко виявлено серед людей, які допомагали членам інших етнічних груп, які потрапили в складні життєві ситуації (Smith, Keating & Stotland, 1989). Допомога – це лише одна з особливостей дружби, що сприяє психологічному і фізичному благополуччю, а дружні стосунки пов'язані з відчуттями гармонії та задоволення (Demir, Ozdemir & Weitekamp, 2006).

Установлення позитивних стосунків та дружби між представниками різних етнічних груп, як титульних, так і національних меншин, може призвести до зростання соціального капіталу суспільства, формування його гармонійної структури.

Очевидно, суспільство може скористатися зусиллями та заходами з поліпшення міжетнічних відносин. Чимало дослідників працює над тим, щоб зробити ці зусилля успішнішими. Почуття спільності чи спільної роботи є критичним мотиватором для людей, щоб дати їм змогу більше взаємодіяти з членами змішаних етнічних груп (Hoffman et al., 2010).

На жаль, ментальність «ми проти них» залишається в багатьох контекстах життя суспільства. Вплив таких тверджень можна зменшити, зосереджуючись на спільних цілях і працюючи над ними (Allport, 1954). Дійсно, суперечливі уявлення про різницю в цілях окремих етнічних груп можуть бути змінені. Дослідження показали, що расова напруженість та етноцентризм можуть бути суттєво зменшені за рахунок участі в багатонаціональних громадських групах і проектах, орієнтованих на громадську чи освітню діяльність (Hoffman, Wallach, Sanchez & Afkhami, 2009).

Зменшення негативних проявів етнічної напруженості й етноцентризму можуть іти поруч із деконструкцією негативних стереотипів (Pettigrew, 1997). Можливо, що за таких видів діяльності розвиватимуться практики «дружніх стосунків», ці позитивні міжгрупові взаємодії можуть бути доступними для багатьох людей, за умови допомоги у їх здійсненні з боку місцевих громадських та політичних організацій, територіальних громад, урядів тощо (Hoffman, Espinosa Parker, Sanchez & Wallach, 2009).

Такі дружні стосунки, особливо коли вони включають членів різних етнічних груп, також використовуються особами та

суспільством для покращення ставлення до різних етнічних груп, призводять до зменшення міжгрупової тривоги, більшого співпереживання з етнічними групами та зменшення негативної групової поведінки (Schofield et al., 2010).

Тернер та Феддес (2011) виявили, що зменшення міжгрупової тривожності опосередковує більш позитивні позиції етнічних груп, які констатують переваги етнічної атракції за межами етнічних утворень, та сприяє гармонійнішим міжгруповим відносинам.

З огляду на більшість останніх результатів досліджень, досвід міжетнічного спілкування значною мірою формується до початку навчання в коледжі або університеті. Це ті тенденції, на які слід звертати уваги шкільній освіті та державним законодавцям, якщо вони дійсно зацікавлені у появі більш позитивного міжгрупового контакту між різними етнічними групами.

Більшість «мостів» між представниками титульної етнічної групи й етнічними меншинами пов'язано з діяльністю громад та інтегрованих громадських організацій – шкіл і релігійних організацій. Наразі ще існує велика кількість негативних явищ у міжетнічних стосунках, пов'язаних із динамікою «маленького міста» й історичними стереотипами.

Особлива роль у формуванні позитивних стосунків належить прекурсорам (складовим активізаторам) виникнення атракції між представниками різних етнічних груп у ситуаціях міжетнічного спілкування.

Якщо в середовищі міжетнічного спілкування у представників певних етнічних груп є попередній мультикультурний досвід і активність у спілкуванні з іншими етнічними групами, констатується більша ймовірність виникнення дружніх стосунків.

Кілька недавніх досліджень виявили подібні результати серед різноманітних етнічно різних груп людей (Bowman & Denson, 2012; Bowman & Park, 2015; Schofield, Hausmann, Ye & Woods, 2010). Готовність брати участь у дружніх стосунках серед дорослих формується та розвивається в дитинстві та підлітковому віці через структурні компоненти шкіл і громад.

Досвід міжетнічної взаємодії серед підлітків також сприяє позитивному міжетнічному спілкуванню в дорослому віці (Knifsend & Juvonen, 2014). Результати досліджень Наауен'с (2014) підтверджують ці твердження у випадку, коли структурні чи контекстні сили впливають на розвиток етнічної атракції разом з особистими настроями та поведінкою (Sias, 2008).

Переваги дружніх стосунків із представниками різних етнічних груп були виявлені в студентському середовищі, де формування дружби серед студентів захищає їх від відчуття ізоляції (Johnson-Bailey, Valentine, Cervero & Bowles, 2008). Крім того, відзначено зменшення негативних явищ у міжетнічних відносинах, що було пов'язано з більшою міжетнічною дружбою серед студентів першого року навчання (Шофілд, Хаусманн, Е. Вудс, 2010). Ще одне дослідження, яке виявило сильні переваги зовнішньої дружби, було проведено упродовж 5 років серед студентів Каліфорнійського університету (Levin, Van Laar & Sidanius, 2003). Учені виявили, що більша кількість дружніх груп, пов'язаних із міжетнічними стосунками, була пов'язана з більш позитивним уявленням про етнічну різноманітність студентів у кампусі та переконанням, що всі вони вважаються членами однієї і тієї ж колегіальної громади.

Додаткова підтримка поліпшення сприйняття міжетнічних відносин була визначена Тернером та Феддесом (2011) у дослідженні інтимних стосунків між представниками різних етнічних груп. Вони виявили, що самовизначення у виборі партнера серед представників інших етнічних груп у майбутньому передбачало зміну на краще у сприйнятті позагрупових осіб та етнічної групи загалом.

Також учені відзначили зміни на краще в ситуаціях, коли один із членів групи повідомляв інших про інтимні стосунки з членами інших груп. Внутрішньогрупове занепокоєння такими діями зменшувалося упродовж 6-тижневого періоду й опосередковано ставало причиною більш позитивного узагальненого позагрупового ставлення. В інтерв'ю з подружніми парами, створеними представниками різних етнічних груп, Фозад (2011) виявив, що расові відмінності сприймалися як незначні в дружбі, але вони давали можливість для корегування відносин та обговорення культурних відмінностей у зв'язку з міжетнічними контактами.

Перспективою подальших досліджень цієї проблеми є вивчення, систематизація й аналіз соціопсихологічних причин, умов перебігу, особливостей і психологічних наслідків міжнаціональних конфліктів, що мали місце в Україні та світі впродовж останніх століть. Створена на основі фактичного матеріалу цілісна модель міжетнічного конфлікту, яка описує формування, розвиток та загострення міжетнічного конфлікту, уможливить пе-

ретворення подальших досліджень на фактичний матеріал для формування теоретичних основ психологічних засобів попередження та врегулювання міжетнічних конфліктів.

Також висновки і практичні результати дослідження міжетнічних взаємин можуть значно підвищити просування й ефективне впровадження шкільних і громадських заходів для поліпшення міжнаціональних відносин.

Список використаних джерел

1. Барт Ф. Этнические группы и социальные границы / Ф. Барт. – М. : Новое издательство, 2006. – 200 с.
2. Денисова Г. С. Этносоциология / Г. С. Денисова, М. Р. Радовель. – Ростов-на-Дону, 2000. – 256 с.
3. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація як феномен сучасної культури / Б. В. Слющинський // Нова парадигма. – 2004. – Вип. 37. – С. 229.
4. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности / Г. У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – 389 с.
5. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М. : Институт психологии РАН, 1999. – 320 с.
6. Giles H. The dynamics of intergroup communication / H. Giles, S. Reid, J. Harwood. – New York : Peter Lang, 2010. – 456 p.
7. Fitch K. L. Handbook of language and social interaction / K. L. Fitch, R. E. Sanders (eds.). – New Jersey : Erlbaum, 2005. – 389 p.
8. Hoffman, A. J. Unity through community service activities: Strategies to bridge ethnic and cultural divides / A. J. Hoffman, Parker Espinosa, E. Sanchez, J. Wallach. – Jefferson, NC : McFarland, 2005. – 270 p.
9. Reid S. A. Social psychological approaches to intergroup communication / Scott A. Reid // The Handbook of Intergroup Communication. – Cambridge, 2012. – P. 249–252.
10. Tajfel H. Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology / H. Tajfel. – Cambridge University Press. – 384 p.
11. Fehr B. Friendship processes / B. Fehr. – Thousand Oaks, CA : Sage, 1995. – 512 p.
12. Steinhorn L. By the colour of our skin: The illusion of integration and the reality of race / L. Steinhorn, B. Diggs-Brown. – New York, NY : Plume, 2000. – 336 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bart F. Jetnicheskie gruppy i social'nye granicy / F. Bart. – M. : Novoe izdatel'stvo, 2006. – 200 s.
2. Denisova G. S. Jetnosociologija / G. S. Denisova, M. R. Radovel'. – Rostov-na-Donu, 2000. – 256 s.
3. Sljushhyns'kyj B. V. Mizhkul'turna komunikacija jak fenomen suchasnoi' kul'tury / B. V. Sljushhyns'kyj // Nova paradygma. – 2004. – Vyp. 37. – S. 229.
4. Soldatova G. U. Psihologija mezhjetnicheskoy naprjazhennosti / G. U. Soldatova. – M. : Smysl, 1998. – 389 s.
5. Stefanenko T. G. Jetnopsihologija / T. G. Stefanenko. – M. : Institut psihologii RAN, 1999. – 320 s.
6. Giles H. The dynamics of intergroup communication / H. Giles, S. Reid, J. Harwood. – New York : Peter Lang, 2010. – 456 p.
7. Fitch K. L. Handbook of language and social interaction / K. L. Fitch, R. E. Sanders (eds.). – New Jersey : Erlbaum, 2005. – 389 p.
8. Hoffman, A. J. Unity through community service activities: Strategies to bridge ethnic and cultural divides / A. J. Hoffman, Parker Espinosa, E. Sanchez, J. Wallach. – Jefferson, NC : McFarland, 2005. – 270 p.
9. Reid S. A. Social psychological approaches to intergroup communication / Scott A. Reid // The Handbook of Intergroup Communication. – Cambridge, 2012. – P. 249–252.
10. Tajfel H. Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology / H. Tajfel. – Cambridge University Press. – 384 p.
11. Fehr B. Friendship processes / B. Fehr. – Thousand Oaks, CA : Sage, 1995. – 512 p.
12. Steinhorn L. By the colour of our skin: The illusion of integration and the reality of race / L. Steinhorn, B. Diggs-Brown. – New York, NY : Plume, 2000. – 336 p.

Received January 29, 2018

Revised February 20, 2018

Accepted March 14, 2018